

УДК: 78.071.2-021.64:159.955-029.7

Мережко Юлія Валеріївна

кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри академічного та естрадного вокалу

Інститут мистецтв

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

ORCIDiD: <https://orcid.org/0000-0001-5918-7496>

y.merezhko@kubg.edu.ua

Ходоровська Ірина Миколаївна

викладач кафедри мистецтвознавства та музичної освіти

Інститут мистецтв

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4944-1133>

i.khodorovska@kubg.edu.ua

РОЗВИТОК ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ СПІВАКІВ-ПОЧАТКІВЦІВ НА ЗАНЯТТЯХ З МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Анотація. У статті досліджується питання розвитку художнього мислення у співаків-початківців на заняттях з музично-теоретичних дисциплін. Автори пропонують ґрунтовний аналіз стану дослідженості проблеми у науковій літературі, звертаючись до робіт В. Усачова, О. Полотайко, В. Петрушина, Л. Масол та інших науковців. У роботі надається визначення сутності таким поняттям: «художнє мислення», «художнє мислення співака-початківця». Автори у тексті висвітлює специфіку розвитку художнього мислення у студентів на заняттях з музично-теоретичних дисциплін у закладах вищої мистецької освіти, а також пропонують матеріал щодо значення вокально-виконавської діяльності на аудиторних заняттях з музично-теоретичних дисциплін. У статті стисло висвітлені педагогічні умови та етапи розвитку художнього мислення у студентів-початківців. Також автори висвітлюють методіку розвитку означеного феномену на заняттях з теорії музики та сольфеджіо та обґрунтовують окремі ефективні методи такі як: методи організації та здійснення художньо-пізнавальної діяльності (словесні, наочні, практичні, індуктивно-дедуктивні); методи стимулювання інтересу та позитивної мотивації навчання (метод емоційного впливу, життєво-образних асоціацій, створення ситуації успіху, музично-дидактичної гри); методи контролю та самоконтролю за виконавським результатом (опитування, повторного програвання, прогнозування можливих помилок, слухового самоконтролю); методи становлення творчо-виконавської самостійності (метод виконавської варіативності, художньо-виконавського аналізу,

моделювання ситуації у процесі відтворення вокальних вправ, фрагментів пісень).

Загальним висновком статті є думка науковців, що у процесі становлення особистості майбутнього співака вагоме місце посідає формування його художнього мислення, яке, будучи важливою складовою творчих здібностей, визначає успішність художнього пізнання студента та суттєво впливає на якість його музично-творчої діяльності в майбутньому.

Ключові слова: художнє мислення; художнє мислення співаків-початківців; музично-теоретичні дисципліни; педагогічні умови; методика.

Сьогодні в умовах величезних змін у соціальному, економічному та політичному житті України постала проблема радикальної перебудови у сфері виховання, мета якого – формування людини-патріота, котра мала б глибокі систематичні знання, вміння та навички, національну самосвідомість та розвинене творче мислення і змогла б сприяти прогресу людства.

Сучасне педагогіка ставить завдання формувати людину «нового покоління», яка б відмовилася від застарілих стандартів та стереотипів, людину, що здатна творчо мислити, самостійно приймати рішення, брати активну участь у житті суспільства, розв'язувати складні проблеми сьогодення. У зв'язку з цим однією з основних проблем, яка в наш час турбує багатьох учених, є проблема розвитку художнього мислення.

Сьогодні суспільству потрібні універсальні фахівці, компетентні та здатні переключатися з одного виду діяльності на інший. Вміння освоювати нові спеціальності є цінним чинником виживання й розвитку людини в нових умовах, які постійно змінюються. Це і направляє погляди вчених на пошуки тих важелів, які допоможуть людині в сучасному світі відбутися як особистості, реалізувати себе, максимально розкрити свої можливості. І закономірно те, що в останнє десятиліття увага багатьох дослідників звернена до вивчення такого явища, як художнє мислення.

Художнє мислення – це вид мислення, який включає в себе як раціональні, так і емоційні компоненти. Розвиненість художнього мислення є показником культури художньо-естетичного сприймання та основою пізнання мистецтва, отже, має виняткове значення для художньо-пізнавальної діяльності людини.

Водночас, проблема взаємозв'язку художнього мислення й вокального виконавства не нова. Так, різні погляди на розвиток

художнього мислення в музично-педагогічному аспекті висвітлено у працях Н. Антонєць, Л. Григоровської, І. Казуніної, О. Ковальової, Є. Рожко та ін. Крізь призму мистецтвознавства розглядав художнє мислення С. Петриков, який показав історичний погляд на розвиток музичного художнього мислення, а В. Жданов досліджував художнє мислення оперного співака. Торкаються проблеми художньої свідомості й музичного мислення А. Гройсман, В. Медушевський, В. Петрушина, Б. Теплов.

Протягом століть вокально-виконавська діяльність виступала могутнім фактором виховання особистості, найбільш ефективним засобом впливу на внутрішній світ людини, стимулом розвитку творчих здібностей. Про важливість і необхідність розвитку художнього мислення в системі музичної освіти говорить Усачова В. О. Вона зауважує, що «завдяки музичній імпровізації створюються умови для креативної самореалізації особистості в професійній музичній діяльності, актуалізуються придбані знання, їх постійне відновлення й шліфування...» [11, с. 112].

Отже, *метою статті* – висвітлення специфіки розвитку художнього мислення у співаків-початківців на заняттях з музично-теоретичних дисциплін вищої школи та методики розвитку художнього мислення у студентів.

Завдання статті: визначення сутності понять «художнє мислення», «художнє мислення співака-початківця»; обґрунтування специфіки розвитку художнього мислення у співаків-початківців; висвітлення педагогічних умов, етапів та методів розвитку художнього мислення у студентів-початківців на заняттях музично-теоретичного циклу.

На сучасному етапі розвитку освітніх технологій виникла проблема подолання розбіжностей між науковим і художнім розвитком особистості студента, збагачення його мислення образними елементами, адже саме вони дозволяють людині отримувати знання про оточуючий світ не тільки у вигляді абстракцій, а і у форматі «реального життя». Тому розвиток художнього мислення студентів-вокалістів у процесі освітньої діяльності є важливим завданням, адже на рівні художнього мислення відбувається синестезія мисленнєвої діяльності, формується рефлексивне світовідчуття, збагачуються пізнавальні уявлення про музичне мистецтво, вокальне, зокрема.

Так, Полатайко О.М. визначає художнє мислення як вид духовної діяльності, спрямованої на створення, а також на сприйняття й розуміння творів мистецтва; як вищий рівень художньої свідомості. Оскільки значна

роль у формуванні складних уявлень належить уяві й інтуїції, тому вони є головними психічними механізмами художнього мислення [7, с.218].

Петрушин В. І. зауважує, що художнє мислення – це мислення образами, яке спирається на конкретні уявлення. А основні компоненти художнього мислення – це уява, фантазія й емоційність, інтуїція, а також асоціативність і метафоричність [2, с. 157].

Масол Л. говорить, що, будучи пізнавальним процесом, художнє мислення виступає необхідною передумовою будь-якої іншої психічної діяльності музиканта або виконавця, оскільки ця психічна діяльність – це його перероблений результат. Розвиток художнього мислення як головного інструменту музично-пізнавальної діяльності має стати основним у підготовці вокального виконавця, адже саме цей вид мислення здатен забезпечити сприйняття й вивчення музичних явищ у сукупності художньо-змістовних і лексико-граматичних аспектів, що дозволяє зрозуміти й оцінити виразні можливості музики або сформувати цілісні уявлення про співочу культуру нації [4, с. 6].

Головним механізмом для розвитку мислення в цілому є можливість сполучати виникаючі асоціації світу реального зі звуковим, що допомагає розвивати творчі здібності, формувати навички самоосвіти й виховувати дбайливе ставлення до вокальної спадщини минулого та сьогодення.

На думку Шмалько Ю. В., не можна здійснювати вокально-виконавську діяльність на заняттях сольного співу або на заняттях музично-теоретичного циклу зі співаками-початківцями без усвідомлення педагогом цілей і завдань такої діяльності, знань ним шляхів їх реалізації та вирішення на занятті. Навчання вокальному співу не можливе без розвитку творчих здібностей особистості, що є однією з умов формування художнього мислення [12, с. 43].

Мун Л. Н. відзначає, що важливим завданням у процесі розвитку художнього мислення студентів є виховання навичок, що допомагають переходу початківця від спонтанних дій до самостійного сприйняття вокально-художніх образів, усвідомленого використання елементів вокальної виразності в процесі співу [5, с. 19].

Вокально-виконавська діяльність на аудиторних заняттях як сольного співу, так і музично-теоретичних заняттях (теорія музики, сольфеджіо, гармонія) дозволяє розвивати:

а) виконавські співочі навички – звукоутворення, артикуляцію, співоче дихання, вокальний слух;

б) емоційну виразність – емоційне сприйняття, володіння широким спектром емоційних станів і почуттів;

в) здатність співпереживати й виражати особисте ставлення до музики, розуміння змісту виконуваного вокального твору [10, с. 10].

Сучасні дослідники Мун Л. Н. та Дмитрієва Т. О. висловлюють думку, що починати формувати художнє мислення за допомогою вокально-креативних імпровізацій треба ще в дітей підліткового віку, але це складний та тривалий процес» [2, с. 19; 5].

На думку Дмитрієвої Т. О.: «Основною імпровізації студентів-початківців у процесі освітнього процесу є їхня творча активність, що сприяє активізації власного бажання проявити себе, продемонструвати неповторне «бачення» вокального твору; формує креативний інтерес до практичних завдань, які вони виконують; розвиває фантазію та збагачує емоціями задоволення від індивідуального творчо-діяльнісного процесу [2, с. 221].

У більшості студентів-початківців на перших етапах навчання у вищому закладі мистецького спрямування комплекс фахових як і професійних якостей ще не сформований. Тому важливо, щоб поставлені перед студентами на практичних заняттях завдання були різноманітними і визначалися специфікою їх майбутньої діяльності. У такому випадку мотивація освітньої діяльності (а і як наслідок професійний інтерес) буде продуктом формування особистості, виступатиме як фактор її подальшого розвитку, змобілізує творчі сили на вирішення пізнавально-творчих завдань, позитивно вплине на якість знань, їх широту та систематизацію [9, с. 157-162].

Особливого значення для утвердження стійкого професійного інтересу набуває розвивальне навчання. Розвивальне навчання повинно відбуватися перш за все під час вивчення предметів музично-теоретичного циклу – це елементарна теорія музики, сольфеджіо, гармонія та інші дисципліни. Саме, на заняттях із цих дисциплін у студентів – майбутніх співаків формується система методів розвитку музичного слуху, навичок сольфеджування та метроритмічного чуття. Потреба у реалізації набутих знань, умінь і навичок спонукає студентів до практичної діяльності, а отже підтверджує професійний інтерес майбутніх фахівців [12].

Н. Спектор зазначав: «Знання теорії музики приведе музичну практику того, хто навчається на більш високий щабель подібно тому, як вивчення мови і літератури в школі і вищому навчальному закладі збагачує практику, отриману людиною з перших років життя» [6, с. 130].

Саме, заняття з музично-теоретичних дисциплін можуть сприяти формуванню та розвитку художнього мислення студентів, якщо вони

будуть містити приклади класичних вокальних творів або зразки популярної сучасної вокальної музики.

Методика формування художнього мислення у співаків-початківців на заняттях з музично-теоретичних дисциплін може відбуватися у три етапи:

Перший етап (ознайомчий) передбачає накопичення студентами вокально-слухового досвіду, що активізує сприйняття прикладів вокальних творів; накопичення певного кола музично-слухових уявлень.

Другий етап (усвідомлений) має на меті розвиток вокально-слухових навичок та формування художнього мислення у ході виконання вокальних вправ на заняттях музично-теоретичного циклу.

Третій етап (творчий) передбачає самостійне опанування студентами різними вокальними інтонаціями, формування потреби удосконалення виконання вокальних вправ у різних жанрах.

На думку Анісімової В. П., «неодмінною умовою для розвитку художнього мислення студентів-початківців є створення особливої атмосфери – розвиваючого середовища на заняттях як вокального співу, так і музично-теоретичних дисциплін» [7, с. 72]. При цьому, автор вважає, що дуже важливо на занятті спілкуватися на різні теми: живопис, література, інші види мистецтва. Це розвиває фантазію, світогляд та інтелект студентів.

Розвиток художнього мислення співаків-початківців у процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін буде здійснюватися ефективніше, якщо дотримуватися наступних умов: а) систематичність занять з теорії музики та сольфеджіо; б) підтримка постійного інтересу студентів до занять; в) результативність занять.

Враховуючи специфіку вокально-виконавської підготовки студентів, для педагогічного керівництва цим процесом бажано на заняттях сольфеджіо, теорії музики в певній системі використовувати загальнодидактичні та вокально-спеціальні *методи навчання*, на основі яких відбуватиметься досягнення мети та реалізація поставлених завдань, а саме:

1. *Методи організації та здійснення художньо-пізнавальної діяльності*, серед яких *словесні* (розповідь, бесіда, навчальна дискусія), *наочні* (показ, ілюстрація), *практичні* (тренування, фрагментарного виконання, варіативного оперування вокальним матеріалом), *індуктивно-дедуктивні* (узагальнення, співставлення, порівняння), *пошуково-дослідницькі* (проблемного викладу, самопідготовки). Ці методи спрямовані на збагачення інформаційного фонду студентів, поглиблення

аналітичних процесів, набуття практично-виконавських умінь та навичок, розвиток музично-творчих здібностей та художнього мислення. Завдяки їх використанню здійснюється сприйняття змісту музичного матеріалу на основі свідомого та оціночного ставлення до нього, формується сукупність конкретних і узагальнених знань та навичок, прищеплюються вміння використовувати їх у різноманітних ситуаціях.

2. *Методи стимулювання інтересу та позитивної мотивації навчання*, до яких відносяться метод емоційного впливу, життєво-образних асоціацій, створення ситуації успіху, музично-дидактичної гри. Сукупність цих стимулюючих методів застосовується для створення ситуацій актуальності, переживання, цікавості, подиву, спонукання особистості до певних дій. Їх використання сприяє загальній обізнаності та освіченості студентів, поглибленню розуміння природи вокального мистецтва, збагаченню художньо-естетичного світогляду, збуджує позитивні емоції, вселяє впевненість у власних силах.

3. *Методи контролю та самоконтролю за виконавським результатом*, серед яких: опитування, повторного програвання, прогнозування можливих помилок, слухового самоконтролю. Визначена група методів забезпечує отримання викладачем інформації про якість, міцність, ґрунтовність набутих студентами знань, виявлення труднощів та недоліків щодо засвоєння ними необхідних умінь та навичок з метою коригування освітнього процесу, його удосконалення. Звернення до цих методів також допомагає студентам навчитись здійснювати саморегулювання власної виконавської поведінки, контролювати реалізацію внутрішніх музично-слухових уявлень, підвищує відповідальність за власні дії.

4. *Методи становлення творчо-виконавської самостійності*, що включають метод виконавської варіативності, художньо-виконавського аналізу, моделювання ситуації у процесі відтворення вокальних вправ (фрагментів пісень). Ці спеціально-музичні методи спрямовані на індивідуально-особистісне опанування студентами духовного світу вокальних творів, становлення власної суб'єктивної позиції щодо їх виконавського інтерпретування.

На першому (ознайомчому) етапі рекомендується застосовувати методи стимулювання інтересу та позитивної мотивації навчання у студентів, а також методи організації та здійснення художньо-пізнавальної діяльності співаків-початківців.

На другому (усвідомленому) етапі бажано використовувати методи контролю та самоконтролю за виконавським результатом для розвитку

вокально-слухових навичок та формування художнього мислення у студентів в процесі виконання вокальних вправ на заняттях з музично-теоретичних дисциплін.

Третій (творчий) етап передбачає використання методів становлення творчо-виконавської самостійності студентів для розвитку у них вокально-слухових навичок на аудиторних та поза аудиторних заняттях.

На нашу думку, на початковому етапі навчання, одними з дієвих методів формування художнього мислення у співаків-початківців на музично-теоретичних дисциплінах є метод співу вокальних вправ на слух та метод імпровізації.

На думку Б. Тричкова, автора «Болгарської стовбці», спів на слух має особливе значення, що сприяє розвитку мелодійного слуху, створює певну координацію між слухом і голосом, розвиває пам'ять, загострює сприйняття. Такої думки були українські композитори-педагоги М. Леонтович і К. Стеценко, які особисто використовували таку методику у своїй роботі. Є. Бальчитис відмічав, що спів на слух дає можливість розучувати більшість музичного матеріалу, розширити цим репертуар та світогляд студентів [3].

Усачова В. О. вважає, що «незважаючи на обмеженість знань, навіть учні підліткового віку легко імпровізують спів, швидко пристосовуються до свободи, самостійно змінюють темп, динаміку, ритм. Через спів вони виражають світ своїх захоплень, настроїв, розвивають власну індивідуальність та емоційність» [11, с. 115]. На заняттях сольфеджіо або гармонії можна запропонувати студентам обрати відому українську народну пісню та спробувати її видозмінити за рахунок зміни метро-ритму або темпу, що сприятиме у них вихованню самостійності імпровізаційного мислення.

Таким чином, вивчення проблеми розвитку художнього мислення у студентів-початківців на заняттях з музично-теоретичних дисциплін на сучасному етапі дозволяє зробити наступний висновок, що у процесі становлення особистості майбутнього співака вагоме місце посідає формування у нього художнього мислення, яке будучи важливою складовою творчих здібностей, визначає успішність його художнього пізнання та якість музично-творчої діяльності. Перспективи подальших досліджень стосуватимуться розробки засобів моніторингу сформованості художнього мислення співаків-початківців у процесі музично-теоретичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Анисимов, В.П., 2004, Диагностика музыкальных способностей детей, *Учеб. пособие для студ. вузов*, Москва, 212 с.
2. Дмитриева, Т.А., 2005, Развитие креативности подростка в процессе обучения импровизации, Москва, 302 с.
3. Золочевський, В., 1990, Українська народна пісня в творчості В. М. Верховинця, *Народна творчість та етнографія*, № 3, с. 89-93.
4. Масол, Л., 2001, Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій, *Мистецтво та освіта*, №1, с.2-7.
5. Мун, Л.Н., 2001, Импровизация как вид творческой деятельности в теории и практике музыкального образования, Москва, 192 с.
6. Полатайко, О. М., 2010, Формування художньо-образного мислення майбутнього вчителя музики у процесі інтерпретації творів мистецтва, *Автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.02, НПУ ім. М. П. Драгоманова, Київ*, 22 с.
7. Полатайко, О.М., 2007, Художньо-образне мислення як категорія педагогічної діяльності, *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*, Зб. наук. праць, Київ, Інститут Реклами, Вип. 10, С. 218-222.
8. Селіванов, В.С., 2004, Основи загальної педагогіки, *Теорія й методика виховання, Навч. посіб.*, Москва, Академія, 336 с.
9. Музично-теоретичні дисципліни у розвитку професійного інтересу майбутнього вчителя музики, 2012, Скляр, О. О., *Науковий вісник Мелітопольського держ. пед. ун-ту ім. Б. Хмельницького, Серія Педагогіка*, N 9, С. 157.
10. Ткачук, А.О., 2010, Методика формування художньо-образного мислення студентів у процесі вокального навчання, *Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук; 13.00.02, Київ*, 23 с.
11. Усачева, В.О., 2002, Импровизация и сочинение музыки как творческий метод развивающего обучения детей, Москва, 218 с.
12. Юрчак, В.В., 2006, Актуальні питання музично-теоретичної підготовки майбутнього вчителя музики, *Методичні рекомендації для викладачів мистецьких факультетів педагогічних університетів*, Кіровоград: КДПУ імені Володимира Винниченка, 44 с.

DEVELOPMENT OF ARTISTIC MENTALITY OF NOVICE SINGERS IN THE CLASSES OF MUSIC AND THEORETICAL DISCIPLINES

Yuliia Merezhko

Candidate of Pedagogical Sciences,
Head of the Department of Academic and Solo Vocal
Institute Chairs, Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine
ORCIDiD: <https://orcid.org/0000-0001-5918-7496>
y.merezhko@kubg.edu.ua

Iryna Khodorovska

lecturer of the Department of arts and music education
Institute of Arts, Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine
ORCIDiD: <https://orcid.org/0000-0003-4944-1133>
i.khodorovska@kubg.edu.ua

Abstract. The article explores the development of artistic mentality of the novice singers in the classes of music and theoretical disciplines. The authors propose in-depth study of the state of the research problem in the scientific literature, referring to the studies of V. Usachov, O. Polotaiko, V. Petrushyn, L. Masol. The paper defines such concepts as: “artistic mentality, which is the process of formation of artistic idea, aimed at creating a certain artistic image”; “the artistic mentality of the novice singer, which is the process of demonstration of creative activity as part of performance not only in the solo singing classes, but also in the classes of the music and theoretical disciplines”.

The author highlights the specifics of the development of artistic mentality of the novice singers in the classes of music and theoretical disciplines at institutions of higher art education, as well as provides material on the importance of vocal performance both in solo singing classes and music and theoretical classes (theory of music, solfeggio, harmony).

The article briefly covers the pedagogical conditions for the development of artistic mentality of the novice singers, such as: a) regular classes in the theory of music and solfeggio; b) support of students' unflinching interest in classes; c) effectiveness of the classes. The paper contains the stages of development of artistic mentality of the beginner students, such as: the first stage is introductory; the second stage is conscious; the third stage is creative.

The authors outline the development technique of the specified phenomenon in the classes of music theory and solfeggio, and give grounds for some effective methods.

According to scientists, in solfeggio and theory of music classes it is advisable to use general didactic and vocal-specific teaching techniques in a certain system, on the basis of which the achievement of the goal and realization of the set tasks will occur, namely:

1. Methods of organization and implementation of artistic and cognitive activity, including verbal (story, conversation, intellectual discourse), visual (demonstration, illustration), practical (training of fragmentary performance and variable management of vocal material), inductive and deductive

(generalization, comparison, collation), search and research (problem statement, independent study).

2. Methods of stimulation of interest and positive motivation of learning, including the method of emotional influence, real-life and figurative associations, creating a situation of success, music and didactic game.

3. Methods of control and self-control on the performance experience, such as interrogation, replay, anticipation of possible mistakes, auditory self-control.

4. Methods of getting creative and performance independence, including the method of performance variability, artistic and performance analysis, simulation of the situation in the process of reproduction of vocal exercises (song fragments).

The general conclusion of the article is the following scientists' opinion that in the process of personal becoming of the future singer, the development of their artistic mentality is of key importance. Being an important component of creative abilities, it determines the success of artistic cognition, significantly affects the quality of musical and creative activity.

Keywords: artistic mentality; artistic mentality of novice singers; music and theoretical disciplines; methods; vocal.

REFERENCES

1. Anisimov, V.P., 2004. Diagnostika muzykal'nyh sposobnostej detej (Diagnosing the musical abilities of children), Ucheb. posobie dlja stud. vuzov, Moskva, 212 s.
2. Dmitrieva, T.A., 2005. Razvitie kreativnosti podrostka v processe obuchenija improvizacii (The development of creativity of a teenager in the process of learning improvisation), Moskva, 302 s.
3. Zolochovskyi, V., 1990. Ukrainska narodna pisnia v tvorchoosti V.M. Verkhovyntsia (Ukrainian folk song in the works of V.M. Verkhovynets), *Narodna tvorchist ta etnohrafia*, № 3, s. 89-93.
4. Masol, L., 2001. Vykhovnyi potentsial mystetstva – dzherelo osvitynnikh innovatsii, (The educational potential of art is a source of educational innovation), *Mystetstvo ta osvita*, №1, s.2-7.
5. Mun, L.N., 2001. Improvizacija kak vid tvorcheskoj dejatel'nosti v teorii i praktike muzykal'nogo obrazovanija (Improvisation as a form of creative activity in the theory and practice of music education), Moskva, 192 s.
6. Polataiko, O.M., 2010. *Formation of artistic and imaginative thinking of the future music teacher in the process of interpretation of works of art*, Abstract of Ped.D. dissertation. National Pedagogical University.

7. Polataiko, O.M., 2007. Artistic thinking as a category of pedagogical activity *Pedahohichni innovatsii: idei, realii, perspektyvy*, Zb. nauk. prats, Kyiv, Instytut Reklamy, issue. 10, S. 218-222.
8. Selivanov, V.S., 2004. Fundamentals of General Pedagogy (Teoriia y metodyka vykhovannia), *Navch. Posib.*, Moskva, Akademiia, 336 s.
9. Skliar, O. O., 2012. Muzychno-teoretychni dystsypliny u rozvytku profesiinoho interesu maibutnoho vchytelia muzyky (Musical-theoretical disciplines in the development of professional interest of future music teacher), *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzh. ped. un-tu im. B. Khmelnytskoho*, Serii Pedahohika, no 9, S. 157.
10. Tkachuk, A.O., 2010. *Methods of formation of artistic and figurative thinking of students during vocal training*, Abstract of Ped.D. dissertation. National Pedagogical University.
11. Usacheva, V.O., 2002. Improvizacija i sochinenie muzyki kak tvorcheskij metod razvivajushhego obuchenija detej (Improvisation and composing music as a creative method for the development of parenting), Moskva, 218 s.
12. Yurchak, V.V., 2006. Aktualni pytannia muzychno-teoretychnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia muzyky (Topical issues of music-theoretical preparation of the future music teacher), *Metodychni rekomendatsii dlia vykladachiv mystetskykh fakultetiv pedahohichnykh universytetiv*, Kirovohrad: KDPU imeni Volodymyra Vynnychenka, 44 s.